

-616486

50

ЯРОСЛАВ ГОРДИНСЬКИЙ

СТАНІСЛАВ ВІСПЛЯНСЬКИЙ і УКРАЇНА

Відбитка з Записок Наукового Товариства ім. Шевченка т. 155.

У ЛЬВОВІ 1935.

З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, вул. Чарнецького 26

Станислав Виспянський і Україна.

Написав Ярослав Гординський.

I.

Одне з найзамітніших питань, зв'язаних із повстанням того складного українського літературного руху, що його звичайно охоплюють назвою української літературної модерні кін. XIXго поч. XX-го ст., це — проблема польсько-українських взаємин — літературних, мистецьких та ідейних. Передусім важна тут роль польського гуртка у Кракові в 90. р.р. XIX. і з поч. XX. ст. — того гуртка, що перетворився у відому „Młod-у Posk-у“. Цю ролю не так легко визначити, бо вона сплутується часто з тими настроями, гаслами, ідеями, що створили голосний на свій час *fin de siècle* і стали загальною модою. Певне тогочасні польсько-українські духові взаємини обговорювали через те досі тільки або дуже загально, або обмежували хибно натяками, або й обминали просто, як це бачимо, напр., у глибокій зрештою статті М. Степняка про поетів „Молодої Музи“¹⁾.

Ця праця — це одна з перших спроб підійти до тих взаємин подрібніше й визначити близче ролю в польсько-українських літературних взаєминах найбільшого діяча тодішнього краківського гуртка — Станислава Виспянського.

Про особу Виспянського згадували і згадують і досі в українському письменстві. Почалися ці згадки з появою в 1903. р. драматичної поеми В. Пачовського „Сон української ночі“ — в ній помітили сильний вплив „Wesel“-я Виспянського²⁾) так, що чотири роки пізніше П. Карманський боронив містерію Пачовського перед закидом, що, мовляв, це парафраза польського

¹⁾ М. Степняк, Поети „Молодої Музи“, „Червоний Шлях“, 1933 р., ч. 1, ст. 147 і д.

²⁾ Павло Штокалко, „Сон української ночі“ В. Пачовського, „Руслан“, Львів, 1903, ч. 278 з 22. грудня.

твору.¹⁾ Та саме тоді помер Виспянський. І ось „Діло“ подало про це поки-що коротку вістку в „Новинках“,²⁾ а незабаром помістило ентузіастичний фейлетон про життя і творчість Виспянського із згадкою про його прихильність до українських учнів.³⁾

У часі до 1914. р. заговорив іще був кілька разів про Виспянського критик М. Євшан. Він висловив гадку, що Пачовський не міг нічого запозичити від Виспянського, бо „Wesele“ і „Сон української ночі“ є творами чисто національними.⁴⁾ Зате Євшан добачує аналогію між гадкою Виспянського про творчість, що випливає з великого терпіння, і мотивом В. Стефаника про повстання пісні в його „Дорозі“.⁴⁾

Полишаючи на боці загальні Євшанові згадки про Виспянського у статті про вплив польської літератури на українську,⁶⁾ знаходимо звичайно короткі завваги про нього аж після світової війни, нпр., у зв'язку із Стефаником у Д. Лук'яновича,⁷⁾ про його вплив на мальрів М. Жука та О. Новаківського в М. Голубця⁸⁾ й под. Ширше заговорив про Виспянського В. Сімович у життєписі Б. Лепкого,⁹⁾ святкування 25-ліття смерти Виспянського

¹⁾ Петро Карманський, Василя Пачовського „Сон української ночі“, „Діло“, Львів, 1917, чч. 258, 260—262 з 29. падолиста і 2—5. грудня.

²⁾ „Станислав Виспянський, визначний польський мальр і оден з найвизначніших сучасних польських поетів, помер вчера вечером в Кракові в 38 році життя“ („Діло“, 1907, з 29. падолиста). Є це, здається, єдина вістка про смерть Виспянського в українській пресі.

³⁾ Н., Станислав Виспянський, „Діло“, 1908, ч. 2. з 2. січня.

⁴⁾ „...про подібність обох творів не можна говорити так, немов би щось Пачовський позичив... Вони обидва є новим словом молодого покоління... Але поза спільним обом творам характером, — не може бути між ними ніякої ідейної спільноти, хоч би вже через те, що обидва твори чисто національні, і кожний з них є випливом питомого національного духа. Виспянський застав вже у житті живу традицію, тому й займається більше сучасністю, у Пачовського навпаки... збудження традиції є метою твору... Крім того згадати б ще про ріжницю типів обох творців. У Виспянського більше елементу пластичного, будова драм більше архітектонічна, фігури виходять з профілю... Там рівновага і гармонія, в композиції ряд поодиноких рівнорядних сцен... а в слід за тим брак всякої дії — виходить концепція швидче ешчна... Золотий вінець я уважаю супроти złotego rogu Виспянського за самостійний, як також і сміхунчика супроти chochola...“ (Микола Євшан, Під прапором мистецтва, Київ 1910, ст. 51—52.)

⁵⁾ Тамсаме, ст. 104.

⁶⁾ М. Євшан, Сучасна польська література і її вплив на нашу, „Літер. Наук.“, Вістник, 1912. р., ст. 526—534.

⁷⁾ В. Стефаник, Земля, Львів, 1926, ст. VIII.

⁸⁾ М. Голубець, Галицьке мальрство, Львів, 1926, ст. 33.

⁹⁾ Б. Лепкий, Писання, Т. І. Київ-Ляйштіг (вступне слово й завваги В. Верниволі-Сімовича).

принесло теж більші українські статті про нього. Тоді М. Рудницький помістив у „Ділі“ гостру критику театру Віспянського, вказуючи „на нездорові елементи могутньої, але дуже нескристалізованої поетової уяви“.¹⁾ Ювілейна стаття в „Новому Часі“ подає вперше також українські переклади з уривків поезії Віспянського п. н. „До збруї!“²⁾ Згадаю нарешті думку М. Драй-Хмари про вплив Віспянського також на драму В. Пачовського „Сонце Руїни“.³⁾

Як бачимо, ці вістки дуже припадкові й уривчасті та суперечні в оцінці творчості Віспянського й гадках про його відношення до українського письменства.

II.

До того ці вістки однобічні. Вони говорять тільки про вплив Віспянського на українське образотворче та словне мистецтво. Але ніхто не заторкав питання, чи не було й навпаки, чи не вплинула Україна на Віспянського, хоч для відповіді на це питання дають нам доволі матеріялу його писані й мистецькі твори.⁴⁾

Уже замолоду довелось Віспянському пізнати особисто частину української території — Східню Галичину. Про цю справу розповідає докладно д-р Ян Dürr із Варшави на основі поетової рукописної спадщини.⁵⁾

Тітка та виховниця Віспянського Яніна Станкевичева згадує у своїх споминах, що, скінчивши гімназію 1887. р., Віспянський вибрався в подорож по Галичині, бо дуже хотів піznати з мистецького боку галицькі міста, містечка, костели, церкви, синагоги. У збірках після Володимира Жулавського у Кракові збереглося кількадесят рисунків олівцем Віспянського саме з тієї подорожі. Ці вривки з більшого ескізу дозволяють відтворити поетовий маршрут, що він його відбув луком на південь

¹⁾ М. Рудницький, Станіслав Віспянський, у 25-ліття смерти, „Діло“, 1932, ч. 273 з 9. грудня.

²⁾ Співець польського визволення, 25-ліття смерти Станіслава Віспянського, „Новий Час“, 1923, ч. 268, з 4. грудня.

³⁾ Леся Українка, Твори, Т. VIII, Книгоспілка, ст. 91.

⁴⁾ Писання Віспянського вийшли у критичному виданні: Stanisław Wyspiański, Dzieła... w opracowaniu Adama Chmiela i Tadeusza Sinki (T. I—VI) i Leona Płoszewskiego (T. VII i VIII), Warszawa 1924—1932.

⁵⁾ Dr. Jan Dürr, Wędrowka Stanisława Wyspiańskiego po Małopolsce Wschodniej, „Kurjer Literacko-Naukowy“, Dodatek do № 357 Ilustrowanego Kurjera Codziennego z dnia 25. grudnia 1934 i № 7 z dnia 7. stycznia 1935. Ця стаття появилась як доповнення до моего реферату, виголошеного в вересні 1934. року в Варшаві.

відо Львова (куди його завезли Станкевичі) до міст: Дрогобич у серпні 1887, Станиславів, Богородчани й Галич. Рисунки зі Львова мають дату: 10. й 11. серпня. Виспянський вибрався з виразною метою пізнати пам'ятки українського мистецтва, по-передивши цю подорож фаховими студіями над українським мистецтвом у бібліотеці краківського польського національного музею під проводом Владислава Лущкевича. Отже з Дрогобича Виспянський нарисував: парохіальний костел, побудований 1392. р. (кілька рисунків); дзвіницю з XV. ст. коло костела (два рисунки); святотроїцьку церкву о.о. василіян із приблизно 1700. р. (кілька рисунків із поясненнями, між ними й цінні церковні ризи). Далі він оглянув у Станиславові: церкву з 1713—1722. р.р. та костели — вірменський і латинський із 1690—1703. р.р. У Богородчанах поет бачив костел і захопився передусім славним іконостасом із XVII. ст. у тамошній церкві (Виспянський читав м. і. працю Владислава Лозінського „Malarstwo na Rusi“, 1887). В Галичі Виспянський звернув увагу на руїни замку XIV—XVII. ст., старовинну церкву св. Пантелеймона, перероблену на францісканський костел (про цей костел читав Виспянський працю В. Лущкевича з 1880. р.); у зв'язку з цим читав він Соколовського „Badania archeologiczne na Rusi Galicyjskiej“, 1882—3. У Львові Виспянський бачив, здається, латинську катедру, що для неї опісля малював вітражі; костел о.о. домініканів із 1746 р. із замітними гробівцями XVII. ст.; вірменську катедру зперед 1363. р.; василіянську церкву св. Онуфрія (3 рисунки з іконостату); церкву св. Миколи (3 рисунки з іконостасу); церкву св. Параскевії (рисунок іконостасу); катедру св. Юрія з 1748—1764. р.р. Подорож Виспянського закінчилася сумно, як про це розповідає, може з деяким перебільшенням, Станкевичева. У Галичі митець важко занедував, його перевезли до Львова, де він пролежав кілька тижнів, і опісля ще й кілька день у Кракові. Пізніше бував Виспянський у Східній Галичині ще, здається, двічі. Але ця перша подорож не могла залишитись без глибшого впливу на зацікавлення Виспянського й українськими справами.

Про Україну, українців, українські землі й под. заговорив Виспянський у своїх 17 писаних творах. Є це передусім сцени із гадки, зв'язані з історією Польщі. Одні з них сягають легендарної польської історії.

Сюди можна вже зачислити згадку про відомого у староукраїнській легенді апостола св. Андрія, що в „Legion“-і (1900) названий апостолом слов'ян.¹⁾ А у драматичній поемі „Królowa

¹⁾ У VII. сцені папа благословить головою св. Андрія, „będącego patronem Słowian“ (III, ст. 189), а опісля: „Przed oczyma Słowian, na

Polskiej Korony“ (1893) король Ян Казимір бачить у привиді жінку, що має при боці оточений легендарними вістками срібний меч „szczerbiec“.¹⁾ Однаке все те справи, що торкаються України тільки посередньо.

Драми й рапсоди з історичної доби польської історії пов’язані нераз із Україною, і то дуже близько. Вже з часів Пястови-чів виринає у Віспянського з болючою пластичністю справа завоювання Києва, втілена у дві улюблені його контрастові постаті: Болеслава Сміливого й єпископа Станіслава. В рапсоді „Bolesław Śmiały“ (1900—1902) Вислові русалки співають тому володареві про його повитання в Червоних містах.²⁾ Але про Болеславовий київський похід читаємо в „Argumentum do dramatu Króla Bolesława i Biskupa Stanisława“: „Boleslaw — król, koronowany przez wielu (15?) biskupów polskich w (Krakowie czy) Gnieźnie osiada po czasie w Krakowie, ożeniony (z Rusinką, bo i matka jego Rusinka) i wyprawę czyni na Ruś — do Kijowa. Tam rzecz-czyn kończy się sromotnie. Uciekają odeń rycerze jego, ziemianie ze dworów, a on ostawiony li z dworskimi musi uciekać. Wraca i mści się. Na kim? — mści się na narodzie — na tych, co go porzucili, więc wielkość kraju zdradzili, na zdrajcach. Na tych, co nie chcieli wojen zaborczych i rabusiotwa, mówił biskup-rycerz Stanisław... Biskup-rycerz Stanisław zwycięża — po śmierci. Ale ginąc, jako obrońca zdrajców-mężów i żon niewiernych; jako zdrajca... Ani zdrajcy-biskupa uniewinniać będziemy, ani króla okrótnika bronić.³⁾ Musiał ci ten król mieć wiele kochanek, jakich?... Dziewuch wszelkiego rodzaju — rusinek na Rusi, krakowianek w Krakowie i t. d.“⁴⁾ Так компромісово пробує Віспянський поладнати проблему, що настилько вимагала мужньої відповіді: так, або ні! І можемо уявити собі ту болючу боротьбу в його душі, ту боротьбу, що ясно виявляється контрастом

которых целе Mickiewicz, jawi się żywa, rzeczywista chwila; jako Andrzeja, świętego Apostoła, oprawce wiodą na miękkę krzyżową, i jak Apostoł radośnie tę miękkę przyjmuje“ (тамсаме).

¹⁾ „Wgórze przedemną
Kobieta rozkłada ramiona białe...
U boku miecz, srebrny miecz
szczerbiec...“

Про „szczerbiec“ див. хочби; М. Грушевський, Історія України-Руси, Т. II, вид. друге, Львів, 1905, ст. 15—16.

²⁾ „Żleć w domu, małe-ć serce;
Czy chcesz na Czerwone-miasta;
jak cię pana witają i własna
i ścielą mostem kobierce“ (VII, ст. 61).

³⁾ Це парафраза слів Аноніма Галля, III, ст. CXXXV.

⁴⁾ VII, ст. 48—50.

вими поняттями: велич краю і грабівництво, єпископ-зрадник і жорстокий король. На чиєму боці симпатії Виспянського? І Болеслав і Станислав займають першорядне місце в його творчості. Однаке Болеслав, людина чину, для нього симпатичніший, він живіша людина. Та все те — чи це розв'язка проблеми?... Небагато помагає тут і спроба Виспянського розв'язати справу містичним способом — по смерті поет погоджує Станислава з Болеславом.

Розуміється, така драма, як „Bolesław Śmiały“ (1903), згадує нераз про землі давньої України-Руси. Є це звичайно елегійні спомини з часів походу на Київ,¹⁾ що спричинили королівську

¹⁾ Сецех говорить до Короля:

„Hejże orzeł jesteście a sokół
świetny zbroja, jak przed Kijowiany“ (III, 287).

В іншому місці оповідає Король про келих, немов уривок із епосу:

„Kiedy byłem na Rusi,
to rusińscy kneziowie
zeń pili moje zdrowie,
ostatniemu mnie wypić kazali.
Jad był na dnie chowany,
a rusińskie tyrany
godzily na me życie.

Wiec ja mówię: Kneziowie,
wy się na tem mylicie,
że mnie jadem uśpicie,
bo ja z oczu wyczytam, kto kłamie.
Wasz ten puhar ostawie
na waszej pamiątkę miłości.
Z onego zasięg własnego
bedę pijał na zdrowie.
Wasz ostawię kiedyś dla mych gości“ (III, ст. 311).

Або дали:

„Pamiętasz, jako w Kijowie
w bramę biliśmy złotą.
A jako w oną rzekę
rycerskie kirysne roty
przypadły za mną...“ і т. д. (III, ст. 313).

А Невірна жінка пригадує Болеславові в формі цілої балади, як то:
„mąż z królem Bolesławem
poszedł na kijowiany“ (III, ст. 331).

і як, мовляв,

„... ciebie mąż porzucił
tam, het, w Kijowskim grodzie“ (III, ст. 332).

І знову король згадує:

„my w Rusi
byliśmy pany, i książęta ruskie
i ruskie króle w poklon się kolany
ściela przed nami!“ (III, ст. 337).

помсту,¹⁾ або натяки на красу гарних „русинок“, Болеславових коханок.²⁾ Тільки для повноти образу додам, що в уривку „Piastowicze“ мала виступати й „Żona Rusinka“ — Пракседа, дочка Всеволода I., а в іншому вривку „Jadwiga — Hedvigis“ (1905—1907) мала виступати „Elżbieta, córka barona węgierskiego Emeryka“, старости „całego państwa ruskiego“.³⁾

Однаке ті вагання, те роздвоєння, що ми його бачимо в творах Виспянського, зачерпнутих із історії Пястовичів, зникають, коли поет переходить до Ягайловичів. Ідея тісної й нерозривної єдності всіх земель, що входили в склад давньої Польщі, тріумфує тут у нього беззастережно. В осередку поетових зацікавлень стоїть тепер Люблинська унія, бо до цього мотиву повертає заєдно його гадка. Вказує на це хочби записка, що в другій частині рапсодів мали бути, здається, опрацьовані „Unja Lubelska“, „Wernyhora“,⁴⁾ а при кінці життя поет написав драматичні вривки „Zygmunt Augustus“, де ціла 11. і 12. ява присвячені саме особливо святочному проведенню Люблинської унії.⁵⁾ На такому тлі стає зрозумілій той довгий реєстер важких закидів, що з ними звертаються до короля в драматичних сценах „Król Kazimierz Jagiellończyk“ кардинал Збігнєв і воєвода Ян із Тенчина за те, що король цілий ряд українських земель віддав Литві.⁶⁾ В подібному дусі у творі, зачерпненому вже з подій

¹⁾ Король каже:

„Kto mnie w Rusi ostawił bez broni,
tego jeno miecz sądu mój goni“ (III, ст. 289).

²⁾ Король згадує:

„Pamiętasz ruskie kraski,
prosili twojej łaski,
jak bawilim na Rusi przed rokiem?“ (III, ст. 314).

А Невірна жінка кидає Королеві закид:

„iżeś dziewczek używał gwoli
na Rusi, tam...“ (III, ст. 326).

³⁾ VI, ст. 306. — ⁴⁾ VII, ст. 349—350.

⁵⁾ В 11. яви в кімнаті на люблинському замку кардинал Гозій заявляє:

„... połączone
dwa krewkie ludy w jedno społeczeństwo
stanowić mają odtąd państwo zwarte
jedno jedynie...“ (VI, ст. 226).

I далі Август звіщає:

„Wołyń, Podole, toż i Ruskie Kraje,
prawem dziedzicznem naszem oddaliśmy
ku temu spólnemu złączeniu“ (VI, ст. 230).

Іменем Литви протестує Ходкевич (тамсаме). Ява 12. відбувається в люблинській соймовій салі (VII, ст. 236 і д.).

⁶⁾ „...biskupstwo Przemyskie dałeś człowiekowi obcemu i nieznanemu; ziemię Podolską i Łucką od Królewstwa oderwałeś i do innego

у елекційній добі п. н. „Królowa Polskiej Korony“, що його сцена перенесена до львівської архикатедри, король Ян Казимір піддає під опіку Матері Божої всю свою державу разом із українськими землями,¹⁾ а далі каже починати операції на галицьких полях та під Збаражем.²⁾ Піснею „Śliczna gwiazdo miasta Lwowa, Matyja!“³⁾ кінчиться та поема, що повстала у зв'язку з проєктами вітражів до львівської катедри.⁴⁾ В цій справі Виспянський на-віть відвідав Львів у жовтні 1894. р., але його вітражі не нашли признання у львівському комітеті, й отриманий мистець забрав їх до Krakowa.⁵⁾ Додати б іще, що у пляні драми „Król Kazimierz Jagiellończyk“ зазначені яви: в Самборі 1451, в Луцьку 1452 та смерть Святогайла,⁶⁾ а в 1. яви король говорить про руського воєводу Сухту,⁷⁾ що мав виконати замах на нього, далі змальованій спір за Луцьк. — Тільки невеликий зв'язок з Україною мають постаті воєводів: руського Петра Боратинського й берестейського Рафала Лещинського у драмі „Zygmunt Augustus“.⁸⁾

Замітне те, що Виспянський майже обминає історію козаччини, коли не числити всього двох моментів: невиконану сцену на Запорожжі у пляні до драматичних уривків „Samuel Zborowski“ (1905—1907)⁹⁾ і короткої загадки про Мазепу на коні у степу в „Nos-i Listopadow“-ії (1904). Чи не зробив цього свідомо, щоб просто обминути яскраві польсько-українські непорозуміння?

Бо Виспянський, що так захоплюється Люблінською унією, більш любується в таких символах польсько-української спільноти, як той боєвий прапор, що його шиє василіянка Мокрина Мечиславська у драматичній поемі „Legjon“:

kraju przyłączyłs.“ — „Cieżka, Miłościwy Królu, zadałeś nam ranę. Ziemię Łucką, odwieczne dziedzictwo Królewstwa Polskiego, oderwałeś od Polski. A kiedy kraje Litwy i Rusi połączone są z Królewstwem i do niego wcielone, ty usiłujesz przenosić do Litwy te ziemie, które nie przez twoego ojca, ale od dawnych królów naszych nabycie Polska najślusznieszem prawem posiada. Już to i dawniej kusił się o to książę Witold, tak własnym przemysłem, jako i zabiegami obcych, aby zerwać te prawe związki, które łączą Królewstwo z należącymi do niego krajami Litwy i Rusi. Ale zuchwały ten zamiar Witolda i innych odparty został wywodami słusznemi i oręźem; nie dopuszczono koronacji, przejęto listy, które ją popierały. Koronę zaledwie zdołano uprowadzić spiesznie do Węgier...“ — За це всі відступають від короля (VI, ст. 116—118).

¹⁾ „...siebie i moje królewstwo polskie, księstwo litewskie, ruskie, pruskie, mazowieckie, żmudzkie, inflanckie, czernichowskie, wojska obydwu narodów i lud caly“ (I, ст. 70).

²⁾ I, ст. 73. — ³⁾ I, ст. 74. — ⁴⁾ I, ст. 305.

⁵⁾ Wincenty Trojanowski, Wyspiański, Warszawa 1928, ст. 45—54.

⁶⁾ VI, ст. 297. — ⁷⁾ VI, ст. 103. — ⁸⁾ VI, ст. 164. — ⁹⁾ VI, ст. 314.

„Polska, polska chorągiew w robocie:
orzeł biały i pole czerwone
i rycerz ra koniu we złocie
i anioł, co w krzyż składa miecze.“¹⁾

І не тільки це. Від тієї спільноти, від згоди „na kresach“ Віспянський сподівається визволення Польщі з неволі. Цю ідею поет висловлює вже в рапсоді „Wernyhora“ (1900), що, як і всі його рапсоди, завдачує свою концепцію — праці над картонами з проектами вітражів для Вавеля, а форму — лектурі Ю. Словацького,²⁾ а може й М. Чайковського.³⁾ В цьому рапсоді Вер-

¹⁾ III, ст. 166 i 168. — Про містичну містифіаторку, матір Мокрину Мечиславську, див.: Ks. Jan Urban T. J. Makryna Mieczysławska w świetle prawdy, Kraków, 1923. — Багату збірку документів про неї подав Е. Майковський. Причинки до життя і справи м. Мокрини Мечиславської ЧСВВ., Записки ЧСВВ., т. III, вип. 1—4, ст. 76—96 i 467—495.

²⁾ Складна генеза невеликого поетичного вривка „Wernyhora“ тепер доволі відома. Hoesick завважує, що все, що годі було виразити при допомозі малярських засобів у вавельських вітражах, те говорять рапсоди. Поема могла краще висловити ту ідейну надбудову, що її трудно змалювати в вітражі. Форму для цих рапсодів дала лектура „Króla Ducha“ Ю. Словацького. Щодо Вернигори, то в вітражах бачимо злку Пяста і „хлопства“ Вернигори й воскресення; подібне знайдемо і в рапсодах. Вернигорина постати була добре відома вже в польській романтичній літературі, що його іdealізувала, аж нарешті Матейко змалював його як надхненого пророка незалежності Польщі. До того в 1900 р. йшла у Krakovі драма Словацького „Sen srebrny Salomei“, де Вернигора заповідає, що колись у місячну ніч його дух стане знову на могилах, наведе лебедів, лицарів та гетьманів і пробудить трупа Польщі своєю лірою, бліском минулого та старими думами. Та ще важніше було для Віспянського пророцтво Вернигори з „Беніовського“ про білого коня. Здається, Віспянського вразив передусім образ духа лірника на коні, що пориває короля. Віспянський відразу розвиває цей образ: Вернигора прибуде до вавельської катедри, щоб пірвати всіх до бою. „Wernyhora“ — це тільки, як згадано, вривок, але при вітражах в замітка: „Wernyhora — Resurrectio Sędzia Chrystus“ — отже це є початковий задум пізнішої драматичної поеми „Akropolis“ із 1903—1904 р.р. (VII, ст. XIII—XVII i LVI—LVII).

³⁾ У повісті М. Чайковського „Wernyhora“ виступає троякий; 1) Вернигора під впливом легенди як надхнений пророк із надприродною силою; 2) як розумний політичний діяч, що знає, коли треба діяти; 3) як український селянин, свідомий сили в народній масі, з бажанням ужити цю силу в згоді з Польщею. Отже неодні з того, що стрічаємо в Віспянського, є вже готове в Чайковського (»Przymierze« на Сході). Але Віспянський уявляє собі інакше Вернигору, бо в Чайковського це тільки поважний, розумний дід (Jadwiga z Wokulsich Piotrowicowa, Michał Czajkowski jako powieściopisarz, Wilno, 1932, ст. 100—102.)

нигора визиває воєводів, лицарів, гетьманів і королів, що сплять на Вавелі, до повстанчого поготівля й до бою.¹⁾ I в „Wesel“-і (так із 1900 р.) поет доручає йому важну місію — розбудити повстання. Вернигора прибуває сюди „zdaleka — hen od kresów“, бо, як думає Господар:

„Zdaleka jechał, miał blisko;
Goniec, zwiastun, Wernyhora!
Tam! już jakąś wielką Zgoda...“²⁾

Він появляється як дід той із лірою,увесь у вогні, на казковому коні, що сипле вогнем.³⁾ Вернигора приносить Господареві золоті дари й таємні вісті про „Przymierze“, та велить йому зараз-таки завізвати народ до діла. Справа скінчилась повною невдачею — і то через дрібничку: згублене павине перо. Цікаве, що й нотатка до вавельських вітражів говорить про плян „Królow-Duchów“, де теж мав виступати Вернигора.⁴⁾

Taki в Виспянського гадки про Україну у зв'язку з історією Польщі. Але поет доторкнувся й сучасної йому України. Його „Raptularz“ передусім із 1905. р. показує, що його найбільше цікавив із тієї України — гуцульський світ: він зазначує, напр., праці Сіхульського та Машковського з гуцульського життя.⁵⁾

А з поч. 1900. р. повстала трагедія „Sędziowie“, правда, тоді не видана, але перероблена трохи, — з'явилася при кінці поетового життя (1907. р.). Акція в цій драмі відбувається геть-чисто вся у східно-галицькому, гуцульському селі (Виспянський знав Гуцульщину, бо був у своєї рідні в Делятині). Головними особами цієї трагедії є жиди-корчмарі, але важну роль в акції грає й сільська дівчина, їх служниця Євдоха, вихована з малку

¹⁾ VII, ст. 125—127.

²⁾ IV, ст. 155.

³⁾ „złote iskry miał na wąsach
a ta delijo pasowa,
to jak ogień, jak płomieniec
a koń, djabeł, czart, odmieniec...
Koń siwy, czaprakiem kryty,
czaprak tkany, rozmaity!...
U siodła pistolków dwoje...
I lira przez siodło zwisła“ (IV, ст. 160—161).

⁴⁾ VII, ст. 349—350.

⁵⁾ Ось уривки з 1905 р.: „27. marca... Rano wstępuję do Akad. Szt. P. i oglądam prace Sichulskiego Hucułów“ (VIII, ст. 400); 9. травня: „oglądam obrazy Maszkowskiego“ (VIII, ст. 406); 18. травня: „Maszkowski oświadczza, że koniecznie chce mi przeczytać część swego pisania „O Hucułach...“; 1. maja... Maszkowski czyta część „o Hucułach“, ale strasznie liche“ (VIII, ст. 409).

в корчмі. Побіч неї виступає й її батько-Дід, що, скривджений корчмарем Самуїлом, намовляє її до помсти, хоч і даремне, бо Євдоха залишається вірна Самуїловому синові Нatanові, що його дитину від неї вона стратила. Нatan задумує женитися, та в доброзі стає йому Євдоха, він мусить її перед подружжям убити. Але вбиває Євдоху випадково її власний брат, Урльопник. Євдоха мала ще силу заволоктися до комори, де зазнала першого кохання. Сходяться люди, а з ними священик... Такі є українські постаті в „*Sędziach*“, скоплені епізодично, та вірне Євдошине кохання справді — величне. У трагедії попадаються й українські вислови.¹⁾

А так маємо ще у творах Виспянського тільки вривчасті згадки про різні українські місцевості, як, напр., Бар,²⁾ Богородчани, Рогатин.³⁾ У фрагменті „*Rudera*“ (1904) стрічаємося з чортом Микитою.⁴⁾ Нарешті слід би згадати, що в особистих відносинах із українцями Виспянський вимагав теплішої сердечності.⁵⁾

Наведені гадки про українські справи, позбирані з різних писань Виспянського, є, правда, тільки виривками з цілостей, і до того насправді переважно гадки не так самого Виспянського, як властиво осіб його драм і поем із їх індивідуальним освіченням. Та проте синтез цих гадок дасть вірний образ поглядів Виспянського на українську проблему. Отже на основі сказаного можна установити ось що:

¹⁾ Дід витається з Явдохою: „Daj ty Boże zdrowie, dziecko“ (II, ст. 225), а далі каже: „Jak czort świecony“ (II, ст. 261), або: Jak ja na ręku niańczył dońkę“ (II, ст. 266). Замісць Урльопника в первісній редакції виступав Wojak, що співав українську пісню, зазначену олівцем:

„Oj, nema hołuba,
taj wże ne bude“ (II, ст. 358).

²⁾ Міцкевич згадує в „*Legjon-i*“: „Zwoływam rycerze Baru“ (III, ст. 202).

³⁾ Діл у „*Sędziach*“ показує Євдосі святощі:

„Widzisz tu medalik święty,
u rožańca, aż z Bohorodczanów,
na odpuście...“

„A ten wzięty
z Rohatyna...
Wszystko poświęcone
na czarty, złe duchy, złoczyńce“ (II, ст. 260—261).

⁴⁾ Надруковано в VI, ст. 45 і д.

⁵⁾ У „*Raptularz*“-і записано під 5. червня 1905. р.: „W poł. wstępnie do Stanisławskiego, jest tam... jakiś rusiński młody pisarz, dziwnie chłodny i dziwnie mi obcy, był w sprawie jakiegoś nowego ucznia, zdaje się z Charkowa“ (VIII, ст. 412).

1) Українські справи виступають у писаннях Виспянського в 1893—1907. р.р., отже в часі майже цілої його творчості — найбільш 1900. р.

2) Назви „Україна“ в писаннях Виспянського немає — в них є тільки загальна назва „Русь“, або назви поодиноких земель.

3) Ці літературні мотиви в'яжуться часто з поетовою малярською творчістю, однаке наша праця не займається нею.

4) Джерелами цих мотивів були: а) мистецькі праці Виспянського; б) поетовий побут у Східній Галичині; в) поетові особисті зв'язки з українцями; г) історичні студії; г) думка щодо ролі України в минулому й майбутньому Польщі.

5) Найлюбіші постаті Виспянського зв'язані якнебудь із Україною: Болеслав Сміливий, Станислав, Казимір В. (хоч при цій постаті не згадується про Україну), Вернигора.

6) На Україні притягає поета найбільше: чар пісні (Вернигоро) та елементарна сила чистих, непофальшованих почувань (Євдоха, частинно красуні Болеслава Слілівого); зокрема він цікавиться Гуцульчиною.

7) Українська проблема займає одне з найважніших місць у творчості Виспянського: втілена в постаті Вернигори, вона має стати першою підвальною відбудови польської держави.

8) Основним мотивом цієї проблеми є: згода й нерозривна сполука українських земель із Польщею. Поет дивиться на Україну під кутом історичних земель давньої Польщі — цей погляд висловлює найкраще кн. Адам у драмі „Lelewel“ (1899):

„Od morza do morza
ma być Polska wskrzeszona“.¹⁾

9) Поет нерадо зачіпає польсько-українські конфлікти; коли ж їх торкається, то це приводить у нього до болючих вагань (Болеслав—Станислав) та роздвоєння. Сюди належить подекуди також заввага Конрада в „Wyzwolen“-і: „Nie mogę ścierpieć i znosić i słuchać, że kobieta Polka przeistacza dom męża obcego i czyni zeń dom polski... Jeżeli tak czyni, to czyni podłość... która się przedzej czy później odezwie w charakterze potomstwa.“²⁾

10) Але поряд із цим спроби відірвати українські землі від Польщі дієві особи визнають за гріх.

11) У Ягайлонській добі поет бачить властиво лише два народи: Польщу й Литву; українським землям... припадає тут тільки підрядна роль.

¹⁾ III, ст. 95.

²⁾ IV, ст. 348—349.

12) Територія України виявляється в Виспянського за місцевостями так: Львів, Дрогобич, Станиславів, Богородчани, Руське князівство, Чернігівське князівство, Галич і галицькі поля, Збараж, Бар, східно-галицьке гірське село, Червоні міста, Луцьк, Перемишль, Поділля, Запорожжя, Берестя, Люблін, Волинь, Київ, Харків, Гуцульщина — доволі багата галерея різних місць. З осіб виступають або хоч ізгадані: Вернигора, Євдоха, Дід, Урльопник (Вояк), гірські селяни, священик, чорт Микита, Світ-ригайло, Болеславова мати-русинка, Жук, невідомий письменник. Осіб цих зовсім небагато, і вони не дають образу українського суспільства.

III.

Не всі згадані твори Виспянського були за поетового життя ширшій громаді відомі. Але від часу тріумфу його „Wesel“-я (1900) позначується в польському громадянстві помітно його вплив. Безмежний патріотизм геніяльного мистця й письменника, прибраний у поетичну форму пророцького візіонерства, викликав у поляків незвичайно глибоке враження, що пригадувало колишніх польських трьох геніїв. І не тільки поляків — він захопив частинно й українців-галичан, що, під впливом щораз живішого розвитку українського національного життя передусім від 1898. р.¹⁾), вводять у поезію все частіше національно-патріотичні мотиви.

Бачимо це передусім на тому першому угрупованні письменників української модерні, що з'єдналися були під назвою „Молода Муза“ (1906—1911).²⁾ На цих письменниках був слідний за-

¹⁾ Боротьба за український університет у Львові, аграрні страйки, російська революція 1905. р. й под.

²⁾ „Молода Муза“ видала загалом 14 творів: віршованих, прозових і драматичних. Вона не творила якоєś одноцільної мистецької програми, бо її члени були злучені тільки силою припадкових товариських звязків. Отже було це чисто зовнішнє, а не внутрішнє об'єднання. До того не доставало молодомузіям ідеологічного теоретика, тимто й певне були такі короткотривалі їх органи: „Світ“ 1906. р. і „Будучність“. Найвизначнішими поетами „Молодої Музи“ були: П. Карманський, Б. Лепкий, В. Пачовський, С. Чарнецький, О. Луцький, С. Твердохліб. Поетичні змагання трьох перших у дусі європейму й символізму ехартеризував докладно Степаняк, op. cit. Всі вони були молоді люди, всі захоплювались тоєзю „Молодої Польщі“ (найменше Карманський). Про „Молоду Музу“ див.: М. Євшап, Під прaporом мистецтва, Київ, 1910; Б. Якубський у вступній статті до: „Галицької та буковинської поезії XX в.“, Харків—Київ, 1930; Ф. Якубовський у вступній статті до: „Антології“; Д. Рудик, Молодомузі, „Життя і Революція“, 1925. р., ч. 12, ст. 36—45. Однаке найбільше дає згадана

галом тісний зв'язок із новою польською поезією¹⁾ — між іншими, бачимо цей зв'язок і в найбільшого мистця форми „Молодої Музи“ — В. Пачовського. Він дебютував 1901. р. ліричною збіркою „Розиспані перли“, де в стилі Гайне й під мелодією народної пісні (V-ий том Чубинського!) оспівав індивідуальні, найчастіше любовні почування.²⁾ Та боротьба за український університет у Львові кинула його в вир діяльності патріотичного українського студентства, що, після коротких заорушень, для протесту покинуло було масово український університет (т. зв. сецесія) — і Пачовський із кінцем 1901. р. опинився у Відні. Без сумніву, ці події надхнули його стати співцем незнаного майбутнього України тим більше, що вже передтим він містив у студентському органі „Молода Україна“ боєві патріотичні поезії.³⁾

Вислідом цих гадок був його „Сон української ночі, трагедія“, що її творив він частинно в часі побуту в Відні; вийшла 1903. р.⁴⁾ Зразків для свого твору поет мав доволі у все-

стаття Степнякова. Загальне тло тодішнього українського модернізму дав І. Миронець у вступній статті до „Прозаїків 1890—1900 р.р.“, 2 том., Харків—Київ, 1930.

¹⁾ Межі того зв'язку ще не визначені докладно, але я вкажу, н. пр., на те, що С. Чарнецький, пізніший перекладач Міцкевичевого „Конрада Валенрода“, сам зазначує у своїй збірці деякі переклади з польських поетів; на тісний зв'язок О. Луцького з польською поезією вказувала зараз критика, С. Твердохліб перекладав із обох мов, Б. Лепкий переселився скоро на постійний побут до Кракова й увійшов у безпосередній контакт із польською поезією, а над відношенням польської поезії до В. Пачовського сперечалися вже давно. Може найменше торкнулася польська поезія П. Карманського, та в найновіших часах і в нього дібачують її відгуки. — Дуже причинилася до підтриму взаємин із польською літературою й мистецтвом тодішня українська громада в Кракові. Зокрема були відомі особисті прихильні відносини Виспянського до тієї громади. Та так узагалі ці важні взаємини близче невідомі. Тільки з чуток знаємо, н. пр., про якісні зв'язки В. Оркані, С. Пшибишивського й ін. із українськими літератами та мистцями. А не забуваймо, що з краківської атмосфері скристалізувалася творчість хочби В. Стефаника. Бракує нам споминів про ці справи, і, не прослідивши їх, годі буде зрозуміти не тільки шляхи української модерні, але й багато польських літературно-мистецьких явищ полишиться загадкою.

²⁾ Збірку привітав дуже прихильно І. Франко.

³⁾ Так н. пр., є там; „З пісень болю“ („Молода Україна“, 1900. р., ч. 2, ст. 69); „Пісня борців“ (там саме, ст. 70); „З борби титанів“ (ч. 9 і 10, ст. 365—369).

⁴⁾ Накладом головного видавця пізнішої „Молodoї Muзи“ М. Петрицького.

світній літературі [Шекспір,¹⁾ Словацький],²⁾ але ж безпосередню спонуку до нього дав йому таки Віспянський — його „Wesele“ з'явилося в травні 1901. р. і на львівській сцені.³⁾ Сполучивши минуле й теперішнє Польщі в одноцільний образ на межі сну й дійсності, Віспянський дав у „Wesel“-і не тільки різьку картину своєї суспільності, але й показав їй реальний ідеал: віру в силу власного героїзму.⁴⁾ Глибоке вражіння, викликане незвичайною пластикою почувань, виведених у цій драмі на сцену, захопило й Пачовського, що хотів стати поетичним вислівником гадок тодішньої української університетської молоді про Україну⁵⁾ та скопити в конкретну поетичну форму ідеї тієї нечисленної ще тоді громади ентузіастів. Намір був справді сміливий. — Та чи він удався? „Я Українець тепер!! I ревно плаче душа моя, чому ті три слова зі серця вирвані мені не повторив голос міліонів...“ — закінчує сам поет.⁶⁾ Так драма Пачовського, як і загалом твори українських модерністів тієї пори духового перелому, скермовує свою увагу на власне соціальне оточення, вона стає проблемою нового активного покоління української інтелігенції під знаком загостреного психологізму та злученого з цим ліризму, з типовим невдоволенням із реальної дійсності та протестом проти неї. А що ця молода генерація українських інтелігентів не мала ще міцно зорганізованої психіки, вона використовує в поезії європейські форми поміркованого символізму, спираючись так на чужі зразки.⁷⁾ Пачовський найшов такий безпосередній зовнішній взірець у Віспянського „Wesel“-і.

Бо зв'язку між обома драмами нема що заперечувати. Сам добір осіб у обох авторів має багато аналогій. Є це живі люди й духи-примари. Між людьми бачимо представників різних, пе-

¹⁾ Пачовський знов Шекспірів „Сон літньої ночі“.

²⁾ Нпр., „Sen srebrny Salomei“. — Пачовський захоплювався, за прикладом „Młod-oj Polsk-i“, Словацьким.

³⁾ Дня 16. березня 1901. р. виставив „Wesele“ Віспянського краївський театр, а 24. травня львівський.

⁴⁾ L. Skoczylas, Stanisław Wyspiański, Kraków, 1932, ст. 45

⁵⁾ Ці гадки можна добре пізнати з тодішнього студентського часопису „Молода Україна“, що виходив від 1900. р. У статтях провідників університетської молоді (Є. Косевича, В. Старосольського, Л. Цегельського й ін.) підкреслено ідею самостійної, незалежної України, разом із симпатіями в бік соціалізму, або, як висловився В. Старосольський у промові на Шевченкових вечірницях („Молода Україна“ 1900. р. ст. 150): „свобідну, нерозділену кордонами Україну, Україну без хлопа і пана, Україну, що буде сім'єю вільних просвічених людей.“

⁶⁾ Пачовський, Сон української ночі, ст. 290.

⁷⁾ Так характеризує українську модерну поезію поч. ХХ. ст. Миронець [Прозаїки, т. II, ст. VIII—XXVII.]

редусім інтелігентських професій. Та тільки світ духів у Пачовського казково фантастичний; у Виспянського він — історично-реальний. Автім у Пачовського історичні постаті не тільки перемагають щодо числа, але грають вирішну роль в акції, бо власне Богдан Хмельницький є персоніфікацією діяльної сили і зrivу України. У Виспянського головна акція спочиває таки в руках сучасних, а не історичних постатей. До того в польському творі інтелігенція з'єднана з селянством. У Пачовського Марко Проклятий, мужицька душа народу, на кінці драми мало що не побиває Богдана камінням. Сміхунчик у Пачовського — це щось посереднє між Шекспіровим Паком і Виспянського Хохолом. Це — персоніфікація народного гумору, оборонець народного ідеалу. У Виспянського Хохол це тільки оживлений химерний солом'яний страхопуд, що іронічно приглядається з боку акції та нарешті заколисує всіх у бездушному танку. До того в українській драмі є ще Сміхунчиків рівноважник-противник — Демон, Чорний Див. Сміхунчик переїмає на себе частинно й ролю Яська з „Wesel“-я, тільки він має спинити Богданового духа, щоб не дав часом гасла не в пору. Як Ясек не сповнив свого завдання, так не долетів на час до Богдана і Сміхунчик. Але обидві драми мають одну постаті спільну — Вернигору. У списі осіб у Пачовського Вернигора не зазначений, але він з'являється у другій і третій дії поруч із колишніми визначними діячами. В кінцевих „Увагах для ріжних читачів“ автор пояснює: „Вернигора — український кобзарь, що перейшов в легендарного оборонця Люблінської унії змальованем Чайковского в повісті та Виспянського у драмі »Wesele«“. Тут тип мужика, що хоче злуки люду з інтелігенцією для вибореня спільногого ідеалу“. Так аж у цій постаті Пачовський утілив властиву ідею Виспянського „Wesel“-я. Однаке його Вернигора грає малу роль у „Сні української ночі“. В другій дії автор навіть іронізує собі з його ролі в Виспянського,¹⁾ ставлячись критично до його ідеї — спсти Польшу, починаючи те спасення від „кресів“-окраїн.

¹⁾ „А з терему золотого виходить кобзарь Вернигора в мужицькім строю...

Вернигора. Вяжіть вінець... (замовчує).
 Демон. Пан Вернигора тут?
 Ов, ти не скинув свій мужицький стрій?
 Та ж ти у горносталах в Поляків
 тепер на сцені сиплеш фунти слів,
 яко спаситель Польщі і пророк,
 що ти „на кресах“ думаєш о нїй,
 даєш Мазурам обманчивий жест
 іти „на креси“ Польщу будуватъ

Та аналогія між „Сном“ і „Wesel“-ям, очевидна й у деталях. Головною ідеєю „Сну“ — скувати золотий вінець України, що має бути готовий на Богданів поклик. Цю ідею міг Пачовському піддати не тільки золотий ріг у „Wesel“-і, але й, н. пр., Вагнерові твори. Але згадки про Богданову трубу, наслухування кінського тупоту, розкидання листів між люд і под. — це щось наче відгуки з драми Віспянського. Та важніше, ніж усе те, є — Вона — Україна, що в трагедії Пачовського виступає як мучениця. Вона ховає цілющу воду, її кров страшна для ворогів... Одне слово, це персоніфікація месіяністичної ідеї на Україні,¹⁾ тієї самої ідеї, що з нею пробує боротися Віспянський (н. пр, у „Wyzwolen“-і). Ця українська месіяністична ідея, зв'язана з пробудом романтичного історизму²⁾ та романтичними мріями університетської молоді — віджила з давньої української традиції,³⁾ певне підо впливом і „Młod-oї Polsk“-и і зокрема Віспянського, що боровся з нею, та насправді її позбутися не міг. Сучасні й дальші історичні події, що втягали Україну в шалений життєвий вир, тільки сконкретизували і змінили цю ідею,

„від моржа, аж до моржа“, дуриш люд,
що Матер Божа пише маніфест,
позичить з неба війська щілий рій,
аби той люд звалив ся на кінець
з сліпою вірою на український люд
тому, що Прусаки на нього пруть!...
Такий ти пташок там, а інший тут,
не признаєш ся тут до тих думок,
що там голосять скрізь твої уста —
тут затягнув мужицький сірачок
назад і беш України вінець
та мрія знов тебе манить пуста,
що стягнеш весь народ під спільній стяг,
панів і люд, щоб ставить царство мас!
Даремний труд! розділюється ся шлях...
трібуй злучити їх в оден народ,
вяжи вінець, провадь їх на царя!!

Вернигора відступає з кровавого диму взад... задержується побіч митрополита Тукальського...“ (ст. 91—92). Але Вернигора виступає далі ще раз уже як німа фігура, побіч Гоголя, Шевченка, Драгоманова і двох ченців.

¹⁾ Степняк, пробуючи показати, що в Пачовського мало справжнього європейського символізму, заперечує месіяністичну ідею в нього, але це очевидне, що ця месіяністична ідея в „Сні“ виступає зовсім виразно.

²⁾ Не забуваймо, що вже тоді було готових кілька томів „Історії України-Руси“ М. Грушевського.

³⁾ Улюбленим мотивом у недавній українській поезії був „терновий вінок України“.

що в найближчій поезії націоналізму виринає в наступних письменницьких угрупованнях.¹⁾

Нарешті між „Сном“ Пачовського і „Wesel“-ем Виспянського знайдемо й майже дослівні аналогії.²⁾

В сумі бачимо таке: драма Пачовського виросла на чисто українському ґрунті; на це вказує роля інтелігенції в ній в образі студентів, що кують Україні золотий вінець, але оформлення цієї ідеї повстало під визначним, хоч і не виключним впливом „Wesel“-я — аналогії між обома творами є надто яскраві. Як елемент більше зовнішній, не зрісся цей вплив органічно з цілим твором, тимто його детайлі повторяються часто доволі механічно, без відповідного емоціонального ефекту, ще більше, — вони причиняються до надмірного розтягу драми. І тільки там, де Пачовський не допустив цього впливу, він блиснув чарами справжньої поезії (н. пр., у деяких стилізаціях під давніші твори). Одне слово, вплив Виспянського нівелював драму Пачовського.

Та з ідейного боку цей вплив був багато важніший: серед української молоді причинився він, правда, не до витвору, але до яснішого формулювання поглядів і на українську проблему, що власне в тому часі починала домагатися щораз настирливіше розв'язки. Крім цього, Виспянський вплинув на Пачовського і з чисто формального боку: ритміка й будова вірша у „Сні“ нераз зближається до віршової будови в „Wesel“-і, але важне питання про зв'язки Виспянського з українськими поетичними досягами (ритміка, поетичні засоби й под.) доведеться нам по-

¹⁾ Месіяностична ідея слідна ще в поезіях П. Тичини, що стоїть у зв'язку з поезією Пачовського.

²⁾ Н. пр., Цареслав говорить:
„Ой, горе, села всі мов занялись
пожаром, всі нараз ударили
у дзвони, люд, як бджоли з улиїв,
зі сіл висипуєсь, гуде, валить
з косами в поле — а ніяк спинить...
А хто дзвонив, ніхто вам не повість,
не знає ніби, всю валить, жене
на поле і чекає на когось
по всіх лісах, загонах і лугах
на знак якийсь — всю дивить ся
[на шлях]“ (ст. 164).

А у 19. яви у „Wesel“-і Чепець [заявляє]:
„a chłopi tu wsioscy już som
gotowi, i stoją tam!...
że nas tu jest ze dwieście
z kosom, cepem, żelaziwem...
niechże który wyjrzy w pole,
co sie widzi han na dole,
kandy jest krakowska scizka...“

У 26. яви оповідає Господиня:
„Słyscie, chłopcy, podźcie patrzeć,
jakieś wojsko w ogniu stoi.
Całe pole pod Krakowem
od tych kosisków się roi...“

У 32. яви пригадує собі Госпо-
[дар:]

„Ktoś był, — kazał, — co — ?“
Таких аналогій знайдеться більше.

кищо залишити на боці, бо це питання щойно починає зарисовуватися.¹⁾

А що подібні ситуації викликають і подібні гадки, подібні ідейні вподоби, то важко говорити про дальнє відношення Віспянського до української літератури. Можемо говорити хиба про деякі паралелі — і то дуже обережно, бо такі аналогії торкаються власне патріотичної поезії. Що на українську патріотичну поезію твори Віспянського мали деякий вплив, це ясне кожному, хто знає настрої серед галицьких поетів початку ХХ. ст. Але межі цього впливу докладніше означити годі. Досить згадати хочби драму В. Пачовського „Сонце руїни“ (1911), що в ній вплив Віспянського хоче додавати Драй-Хмара. Та хоч тут справді і знаходимо згадку про Вернігору,²⁾ чуємо далекий шум³⁾ і голос труб,⁴⁾ виступає тінь кривавого гетьмана,⁵⁾ попадаються римовані ремарки⁶⁾ й под. — то проте це не дає ще права говорити, що все це запозичене в Віспянського.

І інші поезії „Молодої Музи“ (бо ї „Сонце Руїни“ є віданням „Молодої Музи“) виявляють живі аналогії з подією Віспянського. Ось у збірці Пачовського „На стоці гір“⁷⁾ знаходимо поему „До схід сонця“.⁸⁾ Її візіонерський характер дуже скидається на той образ у Польщі, що його бачить дух короля Казиміра в рапсоді „Kazimierz Wielki“.⁹⁾ В цій поемі Пачовського є й відгуки критики цмінтарної історії,¹⁰⁾ як і в Віспян-

¹⁾ Гарний почин до цього дають згадані праці Степняка; про поезію Віспянського дав знамениту працю: Н. Balk.

²⁾ В. Пачовський. Сонце Руїни, Жовква—Київ, 1911. ст. 35.

³⁾ Op. cit., ст. 42.

⁴⁾ Op. cit., ст. 67.

⁵⁾ Op. cit., ст. 43.

⁶⁾ Op. cit., ст. 64.

⁷⁾ Молода Муза, IV, Львів, 1907.

⁸⁾ Ст. 40—48.

⁹⁾ Повернувшись на голос народу на землю із над засвітньої ріки забуття, король бачить своїх людей, що:

„trudami drogi pielgrzymiej pośnieści
legą — a już daleki od blask światła“ (розд. LXXVII).

Так і в Пачовського поетів дух хотів би співати „До люду, що спить як те море у сні...“ Обидва поети бачать свій народ у занепаді й у неволі (однакова ситуація!).

¹⁰⁾ Тільки Віспянський проголошує могутній протест проти замилування у власних терпіннях, що їх виявляє історія народу; а Пачовський, знаючи свою суспільність, проголошує:

„Не встануть герої в знеславній країні,
де плюли на кости їх рідні онуки!“

Знов найдуть наживу чужі на руїн...“

Хоч далі питаеться: „Чи гідний іронії люд, що є цвіллю Руїни?“ На віть ритміка в обох авторів схожа.

ського, але і критики романтичних поетів, замилуваних у магільних настроях.¹⁾

Усе це, як згадано, аналогії, що ще багато не говорять — вони спричинені подібними в обох поетів настроями, у Пачовського зокрема — подіями на Україні після російсько-японської війни. А все ж у витворі таких настроїв серед молодих галицьких письменників „Młoda Polska“ загалом і Виспянський зокрема свою ролю відіграли. Раз витворений настрій давав опісля й аналогічні ситуації. Пачовський, просякнутий наскрізь романтичним історизмом і мрійливим візіонерством, шукав сформулювання своїх ідей і знаходив уже готовий шлях до нього, між іншим, і в тодішній польській літературі.

Цей „мертвецький сон“, що ми його бачили в Пачовського, повторяється ще й у іншого поета „Молодої Музи“ — С. Твердохліба.²⁾ В його поезії „Тим, що в болоті“ бачимо образи, неначе виняті з творів Виспянського [„Kazimierz Wielki“, „Wernyhora“]³⁾ з очевидними відгуками з поезії Пачовського⁴⁾ — так, що вони переходят у типові ознаки епігонства та декламацію фраз.

І ще одного поета „Молодої Музи“ доведеться нам тут згадати — Б. Лепкого. Він сам признається, що одна з найпопулярніших його пісень „Видиш, брате мій“ повстала піді враженням вистави драми Виспянського „Noc listopadowa“.⁵⁾ Правда,

¹⁾ Про українських поетів каже Пачовський;
„А пісню про волю Тобі (Україні) акробати
Юрби принесуть в пізні слів і полови...“
Їх съпів твое слово дощаду знеславить...“

²⁾ С. Твердохліб, В съвічаді плеса, Львів, 1908.

³⁾ „Поглухли, посліпли, в безстыдній дрімоті...
Не війсь над мерцями русалчиним летом,
Не страш, не жахай іх кличем Вернигори!
Не встануть, хоч будуть валитися гори...
Хай сплять, не буди їх!...“ (ст. 25.)

⁴⁾ У поезії „Попри шпилі мідяними рядами“ читаемо:
„Дні і ночі, рано й вечір чекають,
Чи не йде зов степів від Славути?
Йдуть літа, води в море тікають,
Але гомону труб — не почути,..
Лицарі! Товариство!... в пожарі!
Ваші чола скаменіли від болю —
Лице стидом загоріло у хмарі,
Що народ не скидає неволю!...“ (ст. 58.)

⁵⁾ „Поезійка „Журавлі“ написана „у Кракові, року 1910. Я вертав з театру, з драми Виспянського »Noc listopadowa«, під ногами шелестіло пожовкле листя, а над головою лунали крики відлітаючих журавлів. Вірш склався немов сам із себе, без моого відома й праці“ (Лепкий, Писання, I, ст. 387).

„Noc listopadowa“ дає високо емоціональні осінні настрої, є там навіть згадка про журавлів,¹⁾ але коли вже дошукуватися першої спонуки для написання пісні Лепкого, то вона лежить далеко ясніше в „Legjon“-і.²⁾ Та дослідник поезії Лепкого В. Сімович добавчує аналогію між Лепким і Виспянським у самих основах його поетичної творчості — в тому примусі, що при неволює поета творити, в самому способі творби та у злуці неоромантизму з реалізмом.³⁾

Нарешті ще одна далека аналогія поетичних мотивів у Виспянського і в українському письменстві. Фантастичній легенді про Федъковичевого „Короля Гуцула“, що спить заклятий у Сокільському, відповідає у Виспянського довша поетична фантазія в рапсоді „Bolesław Smiały“.⁴⁾

¹⁾ Висоцький говорить: „...leccie, żórawie, rozniescie po polach skry z pionących chat“.

²⁾ Тут у 9. яви Рапсод відповідає Міцкевичеві:

„Z legionami,
w on czas, kiedy odlot ptaków,
jakoby żórawne klucze,
wiódł Polaków, gnał Polaków
coraz dalej polskich szlaków
na te burze, na te burze.
I wichr w oczy i grad tucze,
żórawne się łamią klucze,
żórawne się skrzydła łamią.
Serce zbrzydło, miłość zbrzydła,
Ciało strute, serce strute:
Ot i połamane skrzydła...“ (III, ст. 228.)

Тут маємо всі основні мотиви пісні Лепкого, навіть ритміка в обох поетів недалеко відбігає одна від однієї.

³⁾ Сімович (В. Верниволя) так характеризує світогляд Лепкого: „Усе, що в світі твориться, повстає, все воно являється висловом якогось невідомого мусу (пор. висказ Виспянського: „mus mię woła...“), і боротьба з тим мусом — це життя. І поєт, якщо він творить,... робить це... передусім того, що робити мусить“ (Лепкий, op. cit., ст. XIII—XV). Але в боротьбі з тим „мусом“ Лепкому доводиться схилитись. Далі порівнює Сімович так: „Колись казали про польського поета драматурга й маляра Виспянського, що він, пишучи драми, все мав перед очима сцену... Щось подібне можна сказати і про Лепкого. Забіраючись до малюнків словами, він неначе має перед собою палету“ (тамсаме, ст. XLII).

⁴⁾ „...że gdzieś w Karpatach Król Chrobry zaśnięty,
w grotach, u wstępu do podziemnych lasów,
jego rycerstwo i on jak zaklęty...“ (VII, ст. 80 і д.).

У кінцевому висліді можемо про відношення С. Віспянського до України сказати ось що:

1) Вплив України на Віспянського був досить значний — і то в різних напрямах: у ідеях, мистецькому виразі та в опотізуванні дійсності; з другого боку, Віспянський спричинився до розвитку й скріplення української модерні в мистецтві й поезії, найбільше в скристалізованні й оформленні ідей, в удосконаленні віршової форми та в мистецькому виразі.

2) Сила генія Віспянського налягала нераз нівелляційно передусім на український мистецький вираз.

3) Гадки Віспянського про Україну будили між українською суспільністю критичну засторогу, хоч його вогненний патріотизм поривав за собою й українську суспільність, поглиблюючи й її патріотизм.

4) Гаряча й чиста любов своєї батьківщини в Віспянського, замінена на могутні мистецькі цінності, має моменти вселюдської ваги — вона передалася й іншим народам (н. пр., українцям), викликаючи в них своєрідні явища.

5) Зокрема в Галичині ці ідеї спричинились до скріplення українського історизму (викликаного й іншими причинами) та своєрідного українського месіянізму.

6) Щодо літературних напрямів, то вплив Віспянського виявився у скріplенні українського неоромантизму, що лучився з реалізмом — але ця остання справа вимагає ще докладнішого розгляду.

